

KUPÁN ÁRPÁD

Egy ígéretes tervet követő keserű csalódás

A Nagyvárad egykori fejlődésében, felvirágzásában jelentős szerepet vállaló, sokak által csodált, másokban pedig – tudatlanságból vagy félrevezetésből eredő – félelmet, ellenszenvet kiváltó szervezet, a váradi szabadkőművesség megalakulásának 130. évfordulóján városunk polgármestere, Ilie Bolojan tervbe vette, hogy az egykori szabadkőműves-páholy jelenleg üresen álló impozáns épületében szabadkőműves-múzeumot létesítsenek.

Első hallásra az ötlet meglehetősen bizarrnak tűnik, nagyon is nehéz, sőt szinte lehetetlen olyan tárgyakat, emlékeket találni, amelyek felidézik az egykori páholyház berendezéséhez, működéséhez, szertartásaihoz használt kellékeket. Mára már nyomuk veszett mindezeknek. Inkább csak az egykori szabadkőművesek fényképei, irodalmi, közéleti szerepükre és szakmai foglalkozásukra utaló szövegek mutathatók be, kiegészítve esetleg még meglévő síremlékük fényképével.

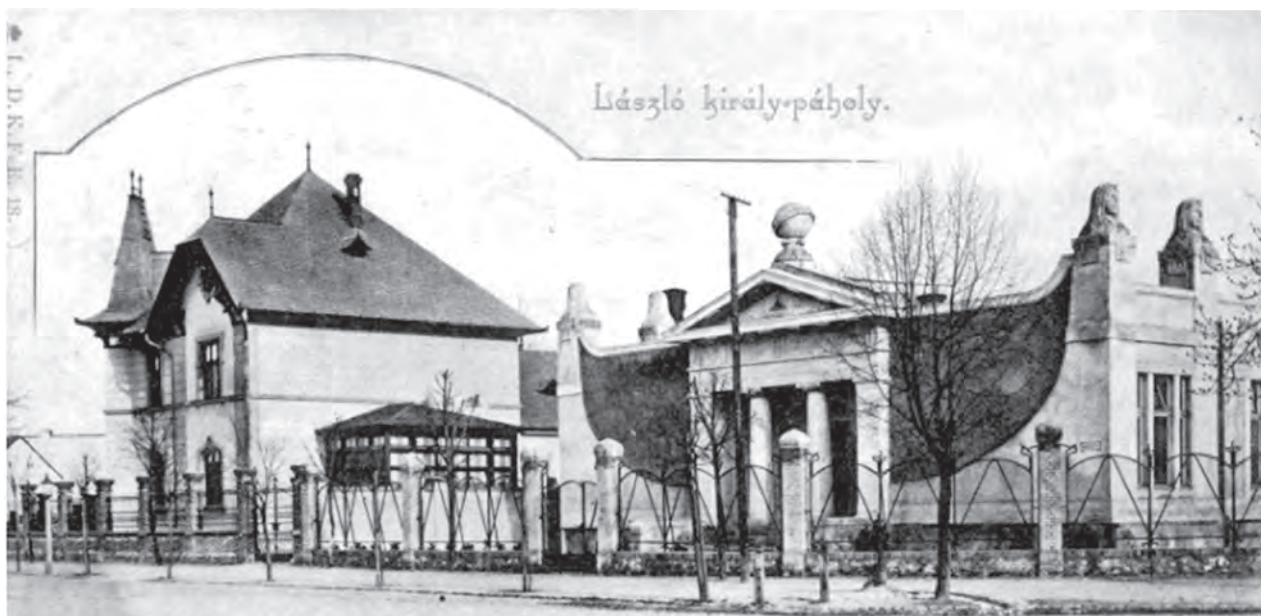
E sorok írója évekkal ezelőtt sokirányú, alapos kutatómunkára alapozva összeállította *Szabadkőművesek Nagyváradon* című könyvét, ezt az akkor még létező Nagyvárad Ady Társaság adta ki 2004-ben. A kötetet Biró Béla, a közismert kiváló publicista lektorálta, és ő írt hozzá előszót, *Várad a világ közepé* címmel. A könyv hátsó borítóján a következő figyelemfelkeltő szöveg olvasható, szintén az ő tollából: „Élvezetes, világos stílusban íródott, jó szerkezetű szöveg. Kitűnő alap a további kutatásokhoz. Nem csodálkoznék, ha bestsellerré válna.”

Hát nem vált bestsellerré, de a nagy példányszámban megjelenő könyv sok olvasóhoz eljutott, valamint számos könyvtárba, nem csak városunkban, hanem Magyarországon is, köztük a legjelentősebbe, az Országos Széchényi Könyvtárba is, és csak pozitív visszajelzéseket kaptam,

KUPÁN ÁRPÁD (1938, Dobra) történész, érdeemes tanár. Kolozsváron szerzett történelemtanári diplomát 1958-ban, tanított Zetelakán, Káraszteleken, Mezőtelegden, volt levéltáros, vezetett diákszínjátzó kört, helytörténeti kutatásokat folytatott. Mezőtelegd társmonográfusa, többkötetes ismeretterjesztő közíró, Nagyváradon él. 2009-ben Magyar Kultúráért Díjjal tüntették ki.

valamint számos megkeresést magyarországi kutatóktól is. Számomra a legnagyobb elismerést a köztudottan szabadkőműves-ellenes (antimasson) Raffay Ernő magyarországi történészprofesszortól kaptam, aki úgy dedikálta részemre az ebben a témában megjelent első könyvét, hogy annak, „akitől sokat tanultam”.

Ha már a dicsekvésnél tartunk, azt is megemlítem, hogy az *Ady Endre és a szabadkőművesség* című írásom 2005-ben megjelent a Magyar Írószövetség által kiadott *Az év esszéi*



című kötetben, és meghívtak az az évi országos könyvvására.

Természetesen voltak és ma is vannak elfogult, xenofób emberek, egy közülük egyenesen „zsidóbérenc”-nek nevezett, és ezután minden kapcsolatot megszüntetett velem. Ennek az elfogultságnak legékesebb cáfolata az a tény, hogy a váradi szabadkőműves-páholynak több református lelkész is tagja volt, köztük a későbbi neves és nagyérdemű püspök, Sulyok István, vagy a sikeres és tekintélyes ügyvéd, országgyűlési képviselő dr. Várady Zsigmond, a váradi református egyház főgondnoka. Ő végrendeletében közel egymillió korona értékű vagyonát felerészben a László király páholyra, felerészben a református egyházra testálta. Az utóbbi részről úgy rendelkezett, hogy „annak kamataiból teljesen szegény, tehetséges református tanuló részére adassanak ki évente ösztöndíjat”.

Egy másik kiváló személyiség, akinek meghatározó szerepe volt a váradi szabadkőművesség megalakulásában, egy Belényesben született mesterember, Bertsey György volt. Ő Aradról költözött Nagyváradra, s már Aradon tagja volt a Petőfi Sándor nevét viselő páholyinak. Így került kapcsolatba azokkal a váradi polgárokkal, akik városunkban is létre

akartak hozni egy páholyt, s ehhez szükség volt egy olyan személyre, aki már szabadkőműves. 1876. október 6-án alakult meg a váradi László király páholy tizenöt tehetős és befolyásos helyi polgár részvételével, élükön Bertsey Györggyel. A következő években a tagság létszáma meglehetősen nagyra nőtt, számos neves értelmiségi, iparos, gazdálkodó kérte felvételét, felismerve a szervezet jelentőségét.

A páholyalapító Bertsey György viszont ismeretlen okokból 1892-ben kilépett a páholyból. Ettől kezdve minden energiáját, tehetségét a váradi iparosság megszervezésére, összefogására fordította. Egyik kezdeményezője, mondhatni, alapítója volt az 1885-ben négyszáz taggal létrejött váradi Ipartestületnek. Ennek első elnöke Máthé Lajos asztalos lett, de Bertseyt már ekkor beválasztot-

ták a vezetőségbe. A tagság hamar felfigyelt az idegenből jött mester rátermettségére, szónoki képességére, arra, hogy mindig keményen kiáll az iparosok érdekeinek védelmében. Így a következő választáson már őt emelték az Ipartestület élére, és ebben a tisztségében élete végéig megtartották.

Vezetése alatt a nagyváradi Ipartestület csakhamar az ország egyik legtekintélyesebb testületévé vált. Bertseyt emellett számos más, jelentős érdekszervezet tagjává, illetve vezetőjévé is megválasztották. Tagja lett Nagyvárad törvényhatóságának is, ahol az építészeti, közlekedési és iparos-oktatási bizottságokban fejtett ki gyümölcsöző tevékenységet. 1889-ben az ő kezdeményezésére megvásárolták a Kert (ma Avram Iancu) utca 4. szám alatti ingatlant, s ott felépítették az Ipartestület székházát, ahol helyet kapott az Iparoskör és az Iparosok Hitelszövetkezete is.

A legnagyobb s talán legsikeresebb kezdeményezése az Iparos Menház megépítése volt, a város által ingyen kiutalt telken, a Szacsvey (ma Cuza Voda) és a később kiépült és halála után róla elnevezett Bertsey (ma Titu Maiorescu) utca sarkán. 1900-ban emléktáblát helyeztek el az impozáns épület oldalfalán (a mai Titu Maiorescu utcai részen), ez még ma is ott van, csak az eléggé megkopott, elhalványult szövege alig olvasható.

1905-ben Bertsey újabb, tizenhétezer koronás alapítványt tett, felerészben ipartestületi célokra, felerészben „ágyalapítvány”-ra az Iparos Menházban. 1907-ben újabb tizenkétezer koronás alapítvánnyal támogatta a menházat, azzal a kikötéssel, ha özvegyiségre jut, maga is odaköltözhessek egy általa felszerelt és berendezett kétszobás lakrészbe, és élete fogytáig ott lakhassék. Bertsey hatvanéves korától egyre többet betegeskedett, sőt 1912 januárjában az a hír is elterjedt, még az újságokban is megjelent róla, hogy felvágta az ereit és meghalt. Később javulás állt be állapotában, de a tavasz kezdetétől erősödtek fuldoklási tünetei, végül 1912. március 7-én hajnalban 74 éves korában elhunyt.

Végrendeletében teljes vagyonát a nagyváradi Ipartestületre hagyta. Azonkívül úgy rendelkezett, hogy a gazdagon berendezett kétszoba-konyhás lakrészét az Ipartestületre

hagyja azzal a feltétellel, hogy adják ki bérbe, és a befolyó jövedelmet is a menház működtetésére fordítsák.

Egyetlen fiának, Árpádnak, akinek élete félresiklott, és aki szüleitől eltávolodott, hatvanezer korona készpénzt hagyott.

Sírboltját már jóval halála előtt elkészíttette, Rulikowski Kázmér lengyel vértanú sírja közelében. A sír gondozására hagyta a volt Biharmegyei Takarékpénztárban levő részvényeit azzal a meghagyással, hogy az évi osztalékból ezenfelül megmaradt részt mindig osszák ki halottak napján az elszegényedett, magukra maradt öreg iparosok között.

[1989 után az új demokráciában megszületett piacgazdaságban az impozáns öntöttvas oszlopokkal és vasláncokkal bekerített sírból elől eltűnt a nevét jelölő márvány obeliszk és az új, fekete márvány síremléken két ortodox papcsalád – Goia és Lucian – nevei olvashatók. Csak remélni lehet, hogy Bertsey György maradványait nem szórták ki a sírkamrából. Igaz, ez sem változtat azon a tényen, amit a régi latin szentencia így fejez ki: sic transit gloria mundi – így múlik el a világ dicsősége.]

1912. március 8-án az Ipartestület a gyászos esemény alkalmából emlékülést tartott. Itt elhatározták, hogy a testület örökös tiszteletbeli elnökét impozáns gyászpompával a saját költségükön temették el. Érdemeit jegyzőkönyvben örökítették meg, és a menházat az ő nevééről Bertsey György menháznak nevezték el.

Ugyanekkor átíratot intéztek a város vezetőségéhez, kérve, hogy az addigi Menház utcát a törvényhatóság Bertsey György nevére változtassa.

Az utókor nem volt hálás emlékéhez. Áldozatkészségének, tetteinek híre hamar feledésbe merült. 1920 után az általa alapított menház megszűnt, a neve is lekerült az utcanévtábláról. Mára elfeledték a nevét is, és az általa létrehozott menházban az új tulajdonosok tüntetik el emlékének utolsó nyomait. A többszörösen átalakított épületen még ott a márvány emléktábla, de szövegét még a magyarul értők is alig tudják kibetűzni.

Jó, sőt ildomos lenne, hogy ha megszervezik a szabadkőműves-múzeumot, akkor az ő neve és emléke legalább ott megjelenne, hisz ő volt az első páholytag, és vele kezdődött a szabadkőművesség története Nagyváradon.

A végére maradt annak felfedése, hogy miért tartottam szükségesnek felidézni ezt a történetet, s miért érzek keserű csalódást. Abban az utcában lakom, ahol az egykori Menház is található. Utcánk 1920 óta Titu Maiorescu nevét viseli. Jó tíz éve egy polgári kezdeményezés eredményeként több utcában a tulajdonos beleegyezésével kitették a 20. század eleji elnevezést is, a hivatalos és aktuális utcanév közelébe. Eddig senkinek nem szűrt szemet, pedig hivatalos személyek is felkerestek, és eljött hozzám az a személy, aki a szabadkőműves-múzeum létrehozásával kapcsolatban kért információt és kölcsönként könyvemből egy példányt azzal

az indokkal, hogy le akarják fordítani román nyelvre. Ő azóta sem jelentkezett, s nem hozta vissza a könyvet sem.

Pár nappal ezelőtt valaki fekete filctollal áthúzta a Bertsey nevet. Én naivan azt hittem, hogy az új postás tette, hogy nehogy megtévessze, ha levelet hoz. Két nap múlva aztán meggyőztek, hogy másról van szó. A második alkalommal ráírták a táblára, hogy Horty (sic) Ungary (sic).

Ez a barbár cselekedet arra készítette, hogy végleg levegyem azt az utcanévtáblát, nehogy súlyosabb atrocitások érjenek, esetleg a házat is felgyújtják.

A levett utcanévtáblát felajánlom a készülő szabadkőműves-múzeumnak. Én pedig továbbra is hiszek a szabadelvűségben, és remélem a józan ész és az emberek közötti együttérzés, kölcsönös megbecsülés mihamarabbi érvényesülését. Dum spiro spero. – Amíg élek, remélek.